

UDK 305-055.1/.2:378

Primljeno: 10. 03. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Medina Mujić

KA URODNJAVANJU VISOKOG OBRAZOVANJA

(Rodna ravnopravnost u visokom obrazovanju: Koncepti, prakse i izazovi, priredile Dragica Vujadinović i Zorana Antonijević, Akademska knjiga, Novi Sad, 2019)

Knjiga *Rodna ravnopravnost u visokom obrazovanju: Koncepti, prakse i izazovi*, koju su priredile Dragica Vujadinović i Zorana Antonijević predstavlja zbornik radova podijeljen u pet tematskih poglavlja. Riječ je o ozbiljnom filozofskom i naučnom promišljanju roda i rodne ravnopravnosti u visokom obrazovanju te utjecaju patrijarhata kao načina života kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi djelovanja i predstavljanja ljudske zajednice. Kompleksnost filozofskog diskursa u radovima zbornika potkrijepljena je empirijskim podacima i statističkim informacijama koje su vezane za hipoteze o rodnoj ravnopravnosti i cijeli spektar istraživačkih tema o položaju žena u društvu s fokusom na njihov položaj u akademskim zajednicama u Srbiji. Komparacijom s drugim dijelovima svijeta, državama i univerzitetima dobija se šira slika položaja žena u akademskim zajednicama kao i barijere kojima se susreću nevezano za kulturalne, nacionalne, ekonomske, sociološke i druge različitosti.

U pet poglavlja nalazi se ukupno dvadeset radova od 27 autorica i jednog autor, što nam potvrđuje činjenicu da se temom rodne ravnopravnosti najčešće i bave žene. Urednice knjige su ujedno autorice predgovora kao bibliografije, dok se na samom kraju knjige nalazi registar i dvije recenzije Vladislave Gordić-Petković i Adrijane Zaharijević. Knjiga sadrži ukupno 370 stranica dok je štampanje podržano projektom "Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti", koji sprovodi Agencija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women) uz finansijsku podršku Evropske unije.

Prvo poglavlje *Kritički pristup visokom obrazovanju iz rodne perspektive* čine tri rada: Marina Hughson „Rodnost i proizvodnja znanja na poluperiferiji: pravo na izvrsnost“; Jeff Hearn „Muškarci i maskulinitet u akademiji, visokom obrazovanju i edukaciji: pristupi, aplikacije i akcije“; Ana Kolarić „Pedagogija i aktivizam: osvrt na eseje Adrijen Rič o obrazovanju“. Nit koja povezuje ove priloge jeste propitivanje položaja i odnosa muškaraca i žena u obrazovnim institucijama. U radu Marine Hughson je razvijena žustra diskusija o “sukobu uloga” za koji se navodi da ima veliku “opipljivost” kod žena, a odnosi se na profesionalne i porodične odnose i obaveze koje uvjetuju uklopljenost žena u društvenu ulogu na nižim nivoima društvene hijerarhije a koja proizlazi iz njihove pripadnosti društvenoj grupi nižeg društvenog statusa. Upravo zbog toga koncept “uloge” dobija pojačan značaj u društvima koja prolaze kroz intenzivnu repatrijarhalizaciju u retradicionalizaciju. Modeli ponašanja se kreiraju u skladu s trenutnim stanjem ili naučenim obrascima, pa tako se navodi da je u Srbiji uobičajeno da žene koje su visokopozicionirane promovišu model hiperseksualnosti kao i servilnosti u odnosu na muškarce generalno ili u odnosu na “vođe”. Odricanje od sopstvenog stava i mišljenja o pitanjima koja “nisu za ženu” ili priznavanje “vođe” bez propitivanja postaje dominantan model ženskosti u javnom prostoru, sa svim negativnim porukama i posljedicama koje se time odašilju. O ovom problemu je diskutovala Myra Strober u svojoj knjizi *Podjela posla - kako sam u porodici i karijeri naučila da se izborim za sebe (i ostavim prostora za druge)* navodeći da žene na visokim funkcijama često imaju ulogu “počasnog muškarca”, a to predstavlja rol model, odnosno način ponašanja žena na visokim funkcijama koje oponašaju ponašanje muškaraca. Shodno tome gubi se razlika između muškaraca i žena pri donošenju odluka i prosuđivanju o važnim temama, izostaje senzibiliteta za urođnjavanjem, mijenjanjem, gdje žene da bi opstale u takvom okruženju ili iz straha od drugačijeg postupanja samo preuzimaju “muški” model ponašanja i rukovođenja.

U slučaju žena u slovenskim akademskim krugovima pokazuju se da meritokratska načela podržavaju hegemonističke strukture i da nisu rodno osjetljiva. Neupitno je, s druge strane, da je obrazovna meritokratija pomogla u oblikovanju društvenog poretka. Koncept zasluga, nadoknade za napore i postignuća pojedinca/ke, funkcionisao je kao jedan od najvećih promicatelja uključivanja u obrazovanju. S tim u vezi je svojevrsni zaključak ovoga poglavlja: uspinjanje žene na ljestvici društvene hijerarhije istovremeno znači i njeno oslobađanje od roda i rodnih uloga.

Drugo poglavlje *Urođnjavanje visokog obrazovanja i istraživanja: izazovi i prakse i mogućnosti institucionalizacije u Evropskom kontekstu i Srbiji* sastoji se od tri rada: Liisa Husu „Rodna ravnopravnost u nordijskoj akademiji: napredak i izazovi“; Ve-

ronika Tašner i Milica Antić-Gabner „Obrazovna meritokratija i ravnopravnost spolova u slovenskoj akademiji“; Lilijana Čičkarić „Rodne nejednakosti u naučnim istraživanjima“. Ono što povezuje ova tri rada jeste propitivanje rodne ravnopravnost u visokom obrazovanju. Često kao primjer navodimo nordijske zemlje kada govorimo o ravnopravnosti muškaraca i žena, jednakim mogućnostima, pravu na izbor i slično. Politička volja i za unapređenjem ravnopravnosti spolova u akademskim krugovima je visoka u ovim zemljama. Iz ovih zemalja najveći je udio žena i u naučnim odborima u Evropskoj uniji – približava se rodnom paritetu. U Finskoj je trenutno koaliciona vlada sačinjena od pet partijskih liderica što je primjer trenutno najkonkretnijeg modela na koji se žene mogu ugledati u politici. Međutim i dalje su zastupljene nejednake rodne strukture u akademskim karijerama i rodna segregacija disciplinskih područja. Uzimajući udio žena među redovnim profesoricama kao jedan od pokazatelja ravnopravnosti spolova u akademskoj zajednici, nordijska regija ne prednjači, u usporedbi sa EU, ni po udjelu žena u profesorskom zvanju, niti po tempu smanjenja rodnog jaza među profesorima/cama.

Ključ za ostvarivanje jednakih mogućnosti za muškarce i žene, majke i očeve i u nauci i u akademskom životu jesu sistemske promjene koje podrazumijevaju čitav set mjera i mehanizama usmjerenih na postizanje balansa između privatnog i profesionalnog života. Ovdje se misli na mjere poput adekvatno plaćenog porodijskog odsustva i za majke i za očeve, fleksibilna radna mjesta, uvođenje politike novog zaposlenja, refundiranje troškova njege i brige o djeci tokom rada noću, vikendom i izvan mjesta prebivališta, analiza zadovoljstva platom, kao i dostupnost adekvatne brige o djeci na radnom mjestu. Potrebno je još mnogo rada za dostizanje rodnog balansa u naučnom i akademskom životu jer je “Matilda efekat”, koji se odnosi na fenomen umanjivanja ili čak i prisvajanja naučnog rada žena od strane muškaraca, najčešće njihovih muževa ili partnera, još uvijek prisutan i zbog toga je važno u procesu donošenja odluka uključiti i rodne analize iz naučnih istraživanja koje mogu biti dobar pokazatelj trenutnog stanja.

Treće poglavlje knjige *Rodna ravnopravnost, diskriminacija i segregacija u visokom obrazovanju u Srbiji: kritički osvrt* čini pet radova – Jelena Ćeriman i Irena Fiket „Razumevanje koncepta rodne ravnopravnosti u normativnom okviru visokog obrazovanja u Srbiji“; Ankica Šobot „Rodna segregacija u visokom obrazovanju na primeru Srbije“; Valentina Janev i Sanja Vraneš „Sprovođenje politike rodne ravnopravnosti u organizacijama istraživanja i razvoja: studija slučaja iz Srbije“; Marija Babović, Branka Drašković i Ivanka Popović „Rodne strukture, politike i kulture u organizacijama visokog obrazovanja: kvalitativno istraživanje na državnom i privat-

nom fakultetu u Beogradu“; Karolina Lendak-Kabok „Etnicitet i rod: (ne)vidljive predrasude u akademskoj zajednici u Srbiji“.

U političkom diskursu je zastupljeno stanovište o uspješnosti Srbije kada je riječ o uspostavi rodne ravnopravnosti u visokom obrazovanju pri čemu se ističe standard EU mjeran putem Indeksa rodne ravnopravnosti koji prati napredak rodne ravnopravnosti i pruža ocjenu stanja u nekoliko segmenata (novac, rad, znanje, vrijeme, moć i zdravlje). Međutim, većina empirijskih istraživanja identifikuje postojanje rodne nejednakosti u akademiji, kao i rodno određene karijerne perspektive i nejednake uslove rada za žene i muškarce u sistemu visokog obrazovanja. U prilog navedenom govori i činjenica da je analiza Strategije obrazovanja odraslih u Republici Srbiji utvrdila kako u njoj u potpunosti izostaju pojmovi roda i rodne ravnopravnosti, a pojam pola se pojavljuje svega na jednom mjestu. Značaj koncepta rodne ravnopravnosti još uvijek nije dovoljno shvaćen, niti je definisan tako da omogući otklanjanje rodnih nejednakosti u akademiji i obrazovnim institucijama generalno. Shodno tome na žene se i dalje gleda kroz uloge majke i domaćice, nezavisno od količine posjedovanih resursa. Ovaj normativ ne zaobilazi ni visokoobrazovane žene jer se i na njih gleda kroz koncept dvostruke opterećenosti žene. Stoga je položaj žena u nauci teži nego položaj visokoobrazovanih žena u nekim drugim profesijama. One su većinom pogodne prekidom izgradnje karijere u određenim životnim fazama, a pri povratku se suočavaju s negativnim iskustvom jer su najčešće socijalno izolovane i usamljene. Teškoće usklađivanja porodičnog života i profesije reflektuju se na sveukupnu poziciju u pogledu zaposlenosti i mogućnosti napredovanja. Tome dodatno doprinosi i fenomen nazvan “patrijarhalni dogovor” kojem se žene teško same mogu oduprijeti, a odnosi se na sistem primanja i podržavanja patrijarhalnih normi kod žena, prihvatanja rodnih uloga koje ih stavljaju u nepovoljan položaj u javnoj sferi, ali na taj način uvećavaju njihovu moć i mogućnosti u privatnoj sferi. To znači da će žene prihvatanjem “patrijarhalnog dogovora” uživati izvjesne “dividende” patrijarhata, bez obzira na svoju podređenu ulogu. Čak i države koje su u kulturološkom pogledu najdalje odmakle u postizanju rodne ravnopravnosti nisu se izborile sa rodnom segregacijom u visokom obrazovanju. Analize su pokazale da pauze u karijeri žena (specijalizacije ili roditeljska odsustva) negativno utječu na njihov položaj na poslu.

Četvrto poglavlje *Urođnjavanje disciplina i rodnost kao disciplina* čini četiri teksta – Svetlana Tomić „Studije srpske književnosti: mit o urođnjavanju višeg obrazovanja“; Tatjana Đurić-Kuzmanović „Feministička ekonomija i rodne studije u Srbiji: mogućnost i izazovi“; Daša Duhaček „Izazovi u praksama institucionalizacije i izvođenja ženskih studija“; Isidora Jarić „Javni i skriveni kurikulumi rodnih studija u

Srbiji (1978-2018) i njihovo integrisanje u sistem visokog obrazovanja“. Autorice, između ostalog, raspravljaju o univerzalizaciji muškosti što podrazumijeva prihvatanje tradicionalnih rodni uloga, rasnih, klasnih i nacionalnih hijerarhija, koje imaju za rezultat privilegovanu poziciju muškarca i zanemarivanje vrijednosti i ponašanja zasnovanim na drugačijim odnosima od onih koje patrijarhalna kultura pripisuje ženskosti. Ženski rad poput odgajanja djece, staranja o bolesnima, njegovanje, podučavanje, sistemski se potcjenjuje, što stvara rodni jaz u platama, žensko napredovanje u karijeri ometa “stakleni plafon”, a seksizam i mizoginija ostaju u mnogim zemljama rasprostranjeni obrasci diskriminatornog odnosa prema ženama. Navodi se da je feministička ekonomija “dobra ekonomija” jer koriguje iskrivljeni ideal maskuliniteta.

U petom *Teorijska i strateška pitanja urođnjavanja pravničkog obrazovanja* zastupljeno je četiri rada – Zorica Mršević „Jurisprudencija i feminizam“; Susanne Baer „Jednakost dodata kvalitetu: na nadogradnji visokog obrazovanja, i istraživanja u oblasti prava“; Marijana Pajvančić „Integriranje rodne perspektive u pravne studije – primjer ustavnog prava“; Dragica Vujadinović, Tanasije Marinković i Ljubinka Kovačević „Postizanje rodne ravnopravnosti na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu – nacrt akcionog plana“. Za ovo poglavlje je polazna osnova feministička jurisprudencija o kojoj piše autorica Mršević, a koja insistira na tome da se pravo ne nalazi u bespolnom prostoru mitske objektivnosti, te da pravo tretira žene onako kako muškarci tretiraju žene. Ističe se kako je neophodno da pravo prestane tretirati žene “muški” i da ih počne tretirati “ženski”, uvažavajući specifičnosti ženskih prava. Problem kod zastupanja različitosti kao i kod zastupanja jednakosti jeste što i jedan i drugi princip uzimaju muškarca kao normu perpetuirajući neravnopravnost. Navodi se da je u nekim oblastima neophodna jednakost u vidu jednake zarade na poslovima iste vrijednosti ili jednaka zaštita žena i muškaraca u saobraćaju, dok je u drugim oblastima neophodno uvažavanje različitosti poput trudničkog i porodijskog odsustva žena, različitih normi za ocjenjivanje fizičkih performansi u policiji i vojsci.

Zbornik *Rodna ravnopravnost u visokom obrazovanju* predstavlja vrijednu naučnu publikaciju kojom se ukazuje na specifične i generalne probleme rodne neravnopravnosti u društvu nudeći pregled stanja razvijenih zemalja i Republike Srbije kao manje napredne u pogledu rodne ravnopravnosti, poštivanju rodni politika i urođnjavanja visokog obrazovanja. Knjiga može poslužiti kao polazna osnova za ozbiljno bavljenje ovom temom kako u Srbiji tako i šire u regiji.

Adresa autorice
Author's address

Medina Mujić
Internacionalni Burč univerzitet u Sarajevu
medina.mujic@ibu.edu.ba